

Cvetje s polja modroslovskega.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje).

9. Prištevanje dejanja.

Ker je človek prost, ne stori dejanja iz kake sile, ampak sam iz sebe, ker se sam za to odloči. Prav zato je pa tudi radovoljnega dejanja človek sam vzrok. Ker je človek sam vzrok, zato se njemu prišteva ali prideva ali „imputira“. Vsakdo vé, da se tako godi in sicer po pravici.

Prištevanje ali imputacija je torej naša sodba o tem, čegavo je dejanje. Prištevanje je ali resnično ali neresnično. Ako je kdo pravi vzrok kakega dejanja, tedaj je prištevanje resnično; ako pa ni, je prištevanje napačno ali neresnično.

Kadar prištevamo komu to ali ono dejanje, izražamo dvojno stvar: prvič, da je taisti človek vzrok dejanja; drugič pa tudi, da je tisto dejanje njemu v zaslugo ali krivdo. O tem treba povedati več.

Prvo stvar, katero izražamo s prištevanjem, umevamo lahko. Prištevamo komu dejanje vselej, kadar je storil sam s prosto voljo ali je v tisto privolil. Ako pa ni delovala prosta volja, ne moremo prištevati dejanja. Otroku, dokler nima uma, brezumnemu, znorelemu, besnemu, topemu človeku ne moremo ničesar prištevati. Prav tako tudi ne, ako si kdo pamet zmoti ali zmeša s pijačo, z veliko strastjo in močnim, silnim čustvom. Čim bolj zatemni um in zavлада strast, tem manj je proste volje, tem manj se more človeku dejanje prištevati. Toda prištevati se mu mora strast sama in vse to, kar stori v strasti, pa le toliko, kolikor je mogel misliti na posledice svoje strasti. Kdor koga v popolni pijanosti ali hudi razburjenosti ubije, temu ni do cela prištevati uboja, marveč najprej hudo pijanost samo. Kdor se pa vpijani, vedé, da je v pijanosti zanj nevarnost za grdo govorjenje ali nespodobno dejanje, kriv je poleg pijanosti tudi vsega, kar v pijanosti stori.

Tudi po drugem načinu pridemo do tega, da se nam prišteva dejanje. Ako smo s kom sodelovali, prišteva se nam dejanje v toliki meri, kolikor smo sodelovali. Sodelovanje je različno: ali pomagamo — dejali bi — z roko (fizično), ali samo z besedo (moralno). Kdor krade z drugim vred, je kriv tatvine; kriv je pa tudi, ako drugemu samó pomaga, ako ga varuje in opozarja na nevarnost; dalje, ako mu ukaže ali svetuje krasti, ali zagovarja njegovo delo itd.

Še nekaj izraža prištevanje. Dobro dejanje nam ugaja in zato je hvale vredno; slabo dejanje nam je zoperno in graje vredno. Pa tudi tisti nam ugaja, ki je dejanje storil, in tisti

nam je zopern, ki je vzrok slabega dejanja. Torej ne samo prištevamo, ampak še v hvalo ali grajo, v dobro ali slabo stran, v zaslugo ali v krivdo prištevamo. Kakor namreč sodimo po nravni ceni dejanja, prav tako in v isti razmeri cenimo tudi osebo, ki je storila dejanje. Ta stvar je vsakomur dobro znana, saj ni človeka, ki bi ne ravnal tako. Zatorej treba reči, da je táko ravnanje naravnost iz naše nravi in iz nravnega reda.

Dobro dejanje, ki je vredno hvale, ima potemtakem v sebi

še ta značaj, da provzroči dobre posledice, z drugo besedo, plačilo; slabo dejanje pa nam nakoplje kazen. To je prav lahko umeti. Popolnoma pa umevamo to, ako pomislimo, da izvira nravni red iz najvišjega bitja. Njegova volja je ustanovila ali določila ta red. Ta volja vsekako hoče, da nravni red izpolnjujemo, ali da dobro delamo in se zla ogiblremo. Ker smo prosti in nas narava ne sili nikamor, ne v dobro, ne v slabo, zato mora biti neka moč v nravnem redu samem, moč, ki človeka pripravi, da se ukloni redu. To moč imajo kazni. Kdor se ne ukloni nravnemu redu prostovoljno, tega zadene kazen, ki ga primora pripoznati nravni red. Pa tudi plačilo izvira iz nravnega reda: kdor dela dobro, tisti učini tudi dobro,

Iz domovine. VII. (Sličica Barage.)